

УДК 371.71:613.8

Марина Дяченко-Богун

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

В умовах постіндустріального суспільства людина, її життя та здоров'я становлять найвищі людські цінності, адже саме вони є ключовим показником рівня цивілізованості суспільства, головним критерієм ефективності діяльності всіх його сфер. Враховуючи, що Україна спрямовує всі свої зусилля на входження в європейський суспільно-економічний та культурно-освітній простір, особливого значення набувають зусилля щодо визначення національних освітніх пріоритетів і робота над створенням модернізованої моделі вищої освіти європейського зразка.

Підтвердженням цього є найважливіші стратегічні завдання, визначені Національною програмою «Освіта (Україна ХХІ століття)» і «Діти України», Національною доктриною розвитку освіти і програмою «Здоров'я нації» та спрямовані на забезпечення всебічного розвитку людини, становлення її духовного, психічного та фізичного здоров'я. Пріоритетність формування відповідального ставлення до здоров'я як найвищої індивідуальної та суспільної цінності акцентовано відображається в Конституції України, Законі України «Про освіту», концепції національної безпеки України. Ці завдання передбачають пошук шляхів удосконалення процесу формування, зміцнення і збереження здоров'я підростаючого покоління та їх ефективного впровадження у процес життєдіяльності кожної особистості.

З огляду на це проблема виділення й аналізу структурних компонентів готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти є актуальною і має беззаперечне теоретичне і практичне значення.

Дослідження В. Алексєєвої, І. Афсахова, М. Безруких, І. Бердникова, О. Васильєвої і Ф. Філатова, І. Вершиніної, О. Глузмана, В. Гриньової, І. Журавльової, С. Закопайло, В. Краєвського, А. Маркова, В. Розіна, Є. Смирнової-Трибульської, С. Стрижака, К. Хруцкого, Р. Цветкової вказують на те, що сформованість ціннісного ставлення до свого здоров'я та здоров'я оточуючих, висока вмотивованість до здоров'язбережувальної діяльності є найважливішою складовою підго-

товки майбутнього вчителя до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти.

Актуальність проблеми дослідження зумовлюється загостренням у педагогічній теорії та практиці суперечності між необхідністю комплексної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти та відсутністю ефективної моделі підготовки, відповідного навчально-методичного забезпечення, адекватних форм і методів навчання. Аналіз науково-педагогічної літератури дозволив зробити висновок, що проблематика виділення й аналізу структурних компонентів готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти не була предметом окремого спеціального дослідження.

У контексті вищевказаного мета дослідження полягає у виділенні, аналізі та науковому обґрунтуванні структурних компонентів готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти.

Виключну увагу в процесі підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності потрібно приділяти питанням мотивації до збереження власного здоров'я, педагогічної роботи, ставлення до здоров'я як до ціннісної орієнтації особистості. Це дає нам підставу одним зі структурних елементів готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності виділити *мотиваційний* компонент.

Адже саме ціннісне ставлення до вказаних питань зможе забезпечити ефективність будь-яких дій, спрямованих на збереження та зміцнення власного здоров'я і здоров'я оточуючих.

Аналіз головних тенденцій розвитку сучасної вищої школи засвідчує перехід від кваліфікаційного підходу в професійній освіті до компетентнісного. Цей процес розкривається в тому, що посилення когнітивних та інформаційних основ у сучасному виробництві не «покривається» традиційним поняттям професійної кваліфікації. Зміна освітньої парадигми вимагає переосмислення ролі та значення практичних навичок і вмінь, а також цінностей та особистого ставлення. Реалізація компетентнісного підходу дозволяє наблизити знання і вміння фахівця до вимог ринку праці, що приведе до підвищення його конкурентоспроможності на цьому ринку. Компетентнісний підхід ґрунтується на оцінюванні навчального процесу за його результатами. Деякі дослідники перекону-

ють, що відбір матеріалу в обов'язкову частину навчальних програм і в освітні стандарти, здійснений на основі компетентнісного підходу, дозволить зменшити перевантаження студентів від потоку зайвої інформації, яку вони повинні опрацювати [3, с. 12].

Використання компетентнісного підходу дозволяє нам виокремити *когнітивний* компонент готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності. Зміст підготовки на всіх етапах навчання містить:

- оволодіння фундаментальними знаннями з дисциплін здоров'язбережувальної спрямованості;
- формування міждисциплінарних зв'язків;
- застосування набутих знань у практичній здоров'язбережувальній діяльності.

Особливого значення на сучасному етапі набувають знання щодо застосування інформаційно-комп'ютерних технологій у здоров'язбережувальній діяльності. Як наголошує Є. Смирнова-Трибульська, на сучасному етапі «розвитку відкритої освіти однією з вимог до вчителя природничих дисциплін є комп'ютерна грамотність» [4, с. 17].

Важливою частиною підготовки вчителя природничих дисциплін є *технологічна* складова, оскільки проведені дослідження довели найбільшу ефективність у здоров'язбережувальній діяльності використання інтерактивних технологій навчання. Рівень підготовки майбутнього вчителя до практичного використання інтерактивних технологій навчання залежить від розповсюдження інноваційних технологій навчання у вищому навчальному закладі. З огляду на це особливої актуальності набуває думка О. Глузмана, що технологія університетської педагогічної освіти повинна передбачати:

- широке застосування форм і методів активного навчання, що сприяють інтенсифікації навчально-пізнавальної та професійно-педагогічної діяльності;
- моделювання професійно-педагогічної діяльності в навчальному процесі при підготовці фахівців шляхом проектування і вирішення педагогічних ситуацій, а також трансформації прийомів навчальної роботи студентів у «освітньо-педагогічні вміння»;
- включення студентів до професійно спрямованої творчої діяльності, що припускає перенесення засвоєних професійно-педагогічних знань, умінь, способів діяльності на широку галузь педагогічної дійсності;
- індивідуалізацію навчання студентів, що передбачає діагностику й урахування інтересів, схильностей, здібностей і можливостей студентів;

– переважання різних форм самоосвіти, що припускають широке впровадження елементів нових інформаційних технологій [2, с. 209].

Вищевказане дає нам можливість одним з структурних компонентів готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності визначити *процесуальний* компонент.

Підвищення рівня вимог до особистісних якостей вчителя в сучасних умовах зумовлюється ускладненням професійної діяльності. Предметом досліджень А. Маркова є основні функції діяльності педагога, який виділяє:

- психологічні та педагогічні знання;
- професійні педагогічні вміння;
- професійні психологічні позиції й установки вчителя, особистісні особливості, які забезпечують оволодіння професійними знаннями та вміннями;
- педагогічні здібності: перцептивно-рефлексивні; проєктивні; конструктивні; управлінські [1, с. 14].

С. Стрижак актуалізує ті педагогічні здібності, які необхідні для професійної діяльності вчителя природничих дисциплін:

– *гностичні*, які проявляються у швидкому оволодінні методами пізнання об'єкта власної діяльності (учня), змісту, засобів, форм і методів навчально-виховного процесу з природничих дисциплін, пізнанні позитивних і негативних сторін власної професійної діяльності з метою її вдосконалення;

– *проєктивні*, які дають змогу уявити кінцевий результат майбутньої діяльності;

– *конструктивні* проявляються у створенні спільної творчої діяльності вчителя й учнівського колективу, послідовній побудові уроків, наукової, позакласної роботи тощо;

– *комунікативні* є підвалиною педагогічної діяльності та проявляються у створенні взаємозв'язку між учителем і учнями, батьками, колегами, здатності сприймати співрозмовника, викликати у нього довіру, співпереживати у процесі діяльності, передбачати та попереджувати конфлікти тощо;

– *організаційні* проявляються у здатності організовувати власну та групову, індивідуальну навчальну діяльність учнівського колективу, схильності до організаторської діяльності, товариськості, активності, здатності заряджати власною активністю інших, спостережливості та ін. [5, с. 48].

Як вважає С. Стрижак, «ідеал сучасного конкурентоспроможного вчителя природничих дисциплін включає такі якості:

- професійну компетентність;
- особистісні якості, здібності до професії вчителя природничих дисциплін;
- здоровий спосіб життя;
- науковий світогляд;
- креативність, прагнення до розвитку;
- творчий стиль діяльності, високу моральну культуру;
- гуманітарну лінгвістичну компетентність;
- комп'ютерну грамотність [5, с. 50].

Дослідник переконує, що «структура професійної діяльності вчителя природничих дисциплін має комплексний характер, елементи якої взаємопов'язані та взаємозумовлені» [5, с. 65].

Аналіз якостей, які позитивно впливають на формування і збереження здоров'я учнів, дозволив сформулювати такий перелік: прояви емпатії; вміння володіти власними емоціями; ефективне слухання; сформовані комунікативні навички.

Відповідно до вищесказаного, одним зі структурних компонентів готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язберезувальних технологій у професійній діяльності можна виділити *особистісний* компонент.

На рис. 1 подано структурні компоненти готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язберезувальних технологій у професійній діяльності: мотиваційний, когнітивний, процесуальний та особистісний.

Рис. 1. Структурні компоненти готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язберезувальних технологій у професійній діяльності

Аналіз науково-методичної літератури, нормативних документів щодо сучасних вимог до професійної освіти, діяльності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів галузі здоров'язбереження, методологічні дослідження проблем вищої професійної освіти, власний викладацький досвід дозволяють виокремити структурні компоненти готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти, до яких відносяться мотиваційний, когнітивний, процесуальний та особистісний компоненти.

Мотиваційний компонент характеризує мотивування студентів до реалізації здоров'язбережувальних технологій у загальноосвітньому навчальному закладі; когнітивний компонент відображає сукупність знань майбутніх учителів природничих дисциплін, володіння якими забезпечують ефективне розв'язання професійних завдань щодо зміцнення та збереження здоров'я учнів загальноосвітніх навчальних закладів; процесуальний компонент забезпечує гностичні, прогностичні, оцінні, проектувальні, конструктивні, комунікативні й організаторські вміння та навички студентів щодо реалізації здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності; особистісний компонент формує комунікативні здібності та позитивну емоційну налаштованість майбутніх вчителів на здоров'язбережувальну діяльність з учнями загальноосвітніх навчальних закладів.

Таким чином, сутність підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти зумовлюється необхідністю врахування кардинальних змін у пріоритетах розвитку суспільства, підвищенням вимог до особистості майбутнього вчителя природничих дисциплін, міждисциплінарним характером проблеми здоров'я та здоров'язбереження в умовах загальноосвітніх навчальних закладів. Вказані аспекти актуалізують зацікавленість суспільства у висококваліфікованих учителях природничих дисциплін, здатних до реалізації здоров'язбережувальних технологій як гарантії їхньої успішної професійної кар'єри та конкурентоспроможності на ринку праці.

Дана стаття не вичерпує всіх сторін аналізованої проблеми й актуалізує необхідність посиленої уваги стосовно подальших ґрунтовних теоретичних напрацювань і вдосконалення практики впровадження технологій здоров'язбереження у систему професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін.

Посилання:

1. Андрущенко, В. П. Модернізація освіти: політика і практика / В. П. Андрущенко // Педагогіка і психологія. — 2002. — № 3. — С. 12-15.
2. Глузман, А. В. Тенденції розвитку університетського педагогічного образования в Україні : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Глузман Александр Владимирович. — К., 1997. — 479 с.
3. Мезинов, В. Н. Формирование конкурентоспособности будущего учителя в образовательном процессе университета : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / В. Н. Мезинов. — Елец, 2009. — 43 с.
4. Смирнова-Трибульська, Є. М. Теоретико-методичні основи формування інформатичних компетентностей вчителів природничих дисциплін у галузі дистанційного навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання» / Є. М. Смирнова-Трибульська; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. — К., 2008. — 44 с.
5. Стрижак, С. В. Науково-методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах : дис. канд. ... пед. наук : 13.00.04 / Стрижак Сергій Вікторович. — Полтава, 2005. — 237 с.

References (transliterated and translated):

1. Andruschenko, V. P. Modernizatsiya osvity: polityka i praktyka (Modernization of education: policy and practice) // Pedagogy and Psychology, 2002. Vol. 3, pp. 12-15.
2. Hluzman, A. V. Tendentsii razvitiya universitetskoho pedahohicheskoho obrazovaniya v Ukraine : dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.04 (Trends of university pedagogical education development in Ukraine : Doctor of Pedagogy thesis). Kyiv, 1997, 479 p.
3. Mezinov, V. N. (2009). Formirovanie konkurentosposobnosti budushhego uchitelya v obrazovatel'nom processe universiteta : avtoref. dis. na soiskaniye uchen. stepeni doktora ped. nauk : 13.00.08 «Teoriya i metodika professionalnogo obrazovaniya» (Formation of future teacher's competitiveness in the educational process of the university : Author's abstract of Doctor of Pedagogy thesis). Elets, 2009, 43 p.
4. Smirnova-Trybulska, Ye. M. Teoretyko-metodychni osnovy formuvannya informatychnykh kompetentnostey vchyteliv pryrodnychyykh dystsyplin u haluzi dystantsiynoho navchannya : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ped. nauk : 13.00.02 «Teoriia ta metodyka navchannya» (Theoretical and methodological bases of forming information competencies of natural sciences teachers in the field of distance learning : Author's abstract of Doctor of Pedagogy thesis). Kyiv, 2008, 44 p.
5. Stryzhak, S. V. Naukovo-metodychni osnovy profesiynoi pidhotovky maybutnykh uchyteliv pryrodnychyykh dystsyplin u vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 (Scientific and methodical bases of training future teachers of natural disciplines at higher educational institutions: Ph. D. Thesis). Poltava, 2005, 237 p.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2015

М. Дьяченко-Богун

**Структурные компоненты готовности будущих учителей
естественных дисциплин к реализации
здоровьесберегающих технологий в учебных заведениях**

Дальнейшего уточнения приобрела сущность понятия «готовность будущих учителей естественных дисциплин к реализации здоровьесберегающих технологий в учреждениях образования». Сущность подготовки будущих учителей естественных дисциплин к реализации здоровьесберегающих технологий в учебных заведениях обусловлена необходимостью учета кардинальных изменений в приоритетах развития общества, повышением требований к личности будущего учителя естественных дисциплин, междисциплинарным характером проблемы здоровья и здоровьесбережения в условиях общеобразовательных учебных заведений. Указанные аспекты актуализируют интерес общества в высококвалифицированных учителях естественных дисциплин, способных к реализации здоровьесберегающих технологий как гарантии их успешной профессиональной карьеры и конкурентоспособности на рынке труда. Определены основные структурные компоненты готовности будущих учителей естественных дисциплин к реализации здоровьесберегающих технологий, к которым отнесены мотивационный, когнитивный, процессуальный и личностный.

Ключевые слова: здоровье, здоровьесберегающие технологии, готовность к реализации здоровьесберегающих технологий, мотивационный компонент готовности, когнитивный компонент готовности, личностный компонент готовности, процессуальный компонент готовности.

М. Diachenko-Bohun

**Structural Components of Future Teachers
of Natural Sciences Readiness for Implementation
Health-saving Technologies in Professional Activities**

Further clarification has become the essence of the concept of «readiness of the future teachers of natural sciences to implement health-saving technologies in their professional activities». The essence of the training of future teachers of natural sciences to implement health-saving technologies in schools is conditioned by the necessity of taking into account the fundamental changes in the priorities of society development, increased requirements to the personality of the future teacher of natural sciences, interdisciplinary nature of health problems and health preservation in terms of secondary education. The basic structural components of readiness of

future teachers of natural sciences to implement health-saving technologies in professional activities are motivational, cognitive, procedural and personal ones. It is claimed that the formation of value attitude to their own health and the health of others, to the high motivation of healthy activities is an essential part of future teachers' successful careers and competitiveness in the labor market. to realization health-saving technology careers.

Keywords: health, health-saving technology, readiness to implement health-saving technologies, motivational component of readiness, cognitive component of readiness, personal component of readiness, procedural component of readiness.

Рецензент – кандидат біологічних наук,
старший науковий співробітник В. Є. Робак